

Ю. Болтрик, О. Войцехівський

ЗНАХІДКА ОЛЬВІЙСЬКОЇ МОНЕТИ НА ПІВНОЧІ АРАБАТСЬКОЇ СТІЛКИ

Маленький, проте вагомий аргумент на користь існування давнього шляху Арабатською стрілкою з Пантікапею до центру Скіфії було випадково знайдено в липні 2020 р. Це мініатюрна ольвійська мідна монета дельфін (рис. 1), яку знайшли під час поглиблення вручну невеличкого каналу, що сполучає протоку Тонку (Генічеську або Велике Гирло) з маленьким затоном (він утворився внаслідок вибирання баласту для спорудження насипу мосту) на березі якого розташовано каяк-клуб «НА МОРЕ» (рис. 1, 2). Один з авторів знахідки, засновник цього клубу та знайий блогер Олексій Войцехівський, передав монетку до Генічеського краєзнавчого музею, де вона одержала номер КН-8877, Н-794.

Показним є місце, де знайшли «дельфіна» — 80 м на схід від південного краю автомобільного мосту, що веде з Генічеська на Арабатську Стрілку (координати знахідки: 46°09'37.4" N 34°47'49.6" E). Тобто монета знайдена практично на вході до Стрілки, що в античні часи, правила за величезний захисний бар'єр між морем та Сивашем та відокремлювала тоді ще прісноводну водойму від Азовського моря. Тобто істотної водної перепони, як зараз, не існувало, тому тут і не виникало потреби в переправі. Зважаю-

чи на невисоку вартість дельфіна, як дрібної розмінної монети, та її походження з Ольвії від культу Аполлона Дельфінія, їх вживали вотивами, його просто могли кинути на шлях або в прогній біля нього з жертвовою метою.

Заслугує на увагу та обставина, що за 0,7 км на схід від місця знахідки монетки, з акваторії невеликого Генічеського порту, за свідченням співробітників місцевого музею, походять античні речі, переважно уламки амфор. Сиваш солоним стає в римський час, і відповідно в скіфські часи Меотіда не мала прямого сполучення з Гнилим морем. Тому в декількох місцях, хоч і низький північний край Арабатської Стрілки був все ж таки цілком доступним для проходу ним торгівельним караванам. Але 110 км важкого триденного шляху вздовж моря піщаною коосою вимагали певної офіри, що вірогідно й робили давні подорожні. Дотичним доказом нижчого рівня Сиваша в давні часи, крім відомого аргументу кримських геологів ще середини минулого сторіччя (аналізу донних шарів водойми), є наявність великого кургану на о. Папанін (стара назва Коянли). Космічні знімки між західним берегом Арабатської стрілки та о. Папанін фіксують міліну (місцеві мешканці підтверджують тут наяв-

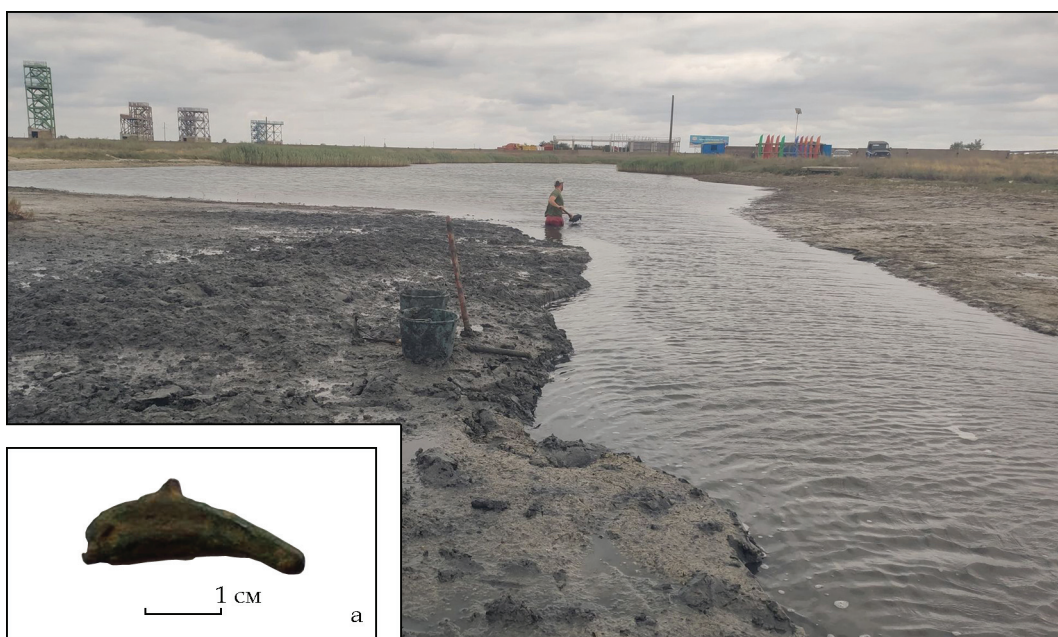

Рис. 1. Місце знахідки ольвійського дельфіна в каналі біля каяк-клубу «НА МОРЕ» та ольвійський дельфін (фото О. Войцехівського)

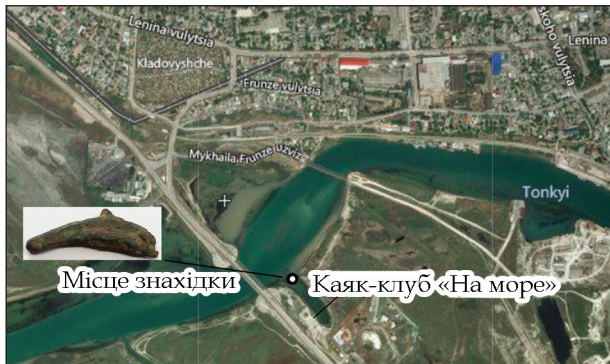

Рис. 2. Місце знахідки монети-дельфін в акваторії протоки Тонка (м. Генічеськ)

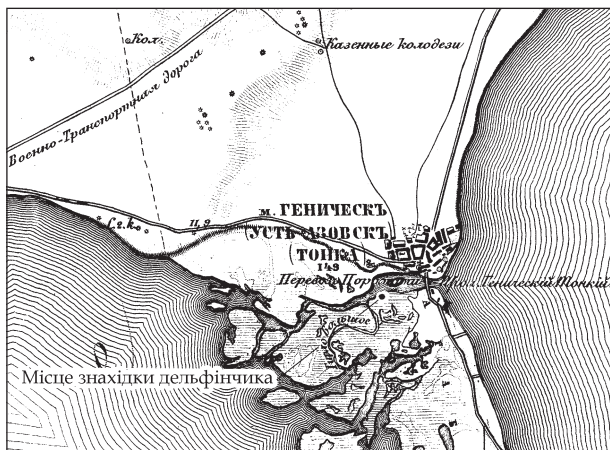

Рис. 3. Фрагмент листа (31–13) карти Шуберта (1865 р.) з розгалуженням трьох напрямків шляхів після виходу на материк з Арабатської стрілки

ність броду глибиною 1,3–1,5 м), що разом з невеликою відстанню в 0,56 км між цими ділянками суші, засвідчує, що в часи будівництва курганів острів був півостровом.

На наше прохання Роман Козленко, з огляду на форму Арабатського «дельфіна», засвідчує, що той належить до третьої, найбільш реалістично виконаної, групи цих монет (за класифікаціями В. П. Харко, В. В. Лапіна та Д. Ю. Чистова), та може бути датований кінцем VI – першою третинною V ст. до н. е. Також було наголошено, що гарний стан збереженості «дельфіна», свідчить про те, що в довгому вжитку він не був.

Карта середини XIX ст. (рис. 3) демонструє три напрямки шляхів після виходу з Арабатської стрілки, два з яких могли вести до Ольвії. З огляду на ту обставину, що шляхами з Ольвії та Березані, де знахідки монет-дельфінів обчислюють сотнями, для потрапляння на Стрілку треба було здолати дві значні водні перешкоди: Бузький лиман та спільну заплаву Дніпра та Конки, не виключаємо і морського способу комунікації з Боспором. Не виключаємо і сухопутний шлях через броди поблизу Каменського городища, тоді і залишався варіант маршруту, який ми реконструюємо. Тим більше, що знахідки ольвійських монет-дельфінів V ст. до н. е. відомі на Мірмекії та Німфеї, ця обставина вказує на ольвійсько-боспорські контакти, і можна ще раз наголосити, що вони могли відбуватися і через Арабатську стрілку.

Ю. Болтрик, О. Фіалко, О. Пробийголова, Л. Кармазіна, С. Теліженко

ПОХОВАННЯ ЛІДЕРА КАТАКОМБНОГО НАСЕЛЕННЯ АРАБАТСЬКОЇ СТРІЛКИ

Наприкінці серпня та в першій половині вересня звітного сезону Арабатська експедиція ІА НАН України під керівництвом Ю. Болтрика проводила роботи поблизу с. Щасливцеве Генічеського р-ну. Розкопано було добудову до найбільшого (вис. 4 м) кургану Арабатської стрілки, що датується добою ранньої бронзи. Експедиція прибула на запрошення голови виконкому Щасливцевської сільради Віктора Плохушко, який повідомив про інформацію мешканця села Дмитра Борисенка щодо провалля на полі, яке утворилося поблизу найбільшого кургану біля с. Щасливцеве (рис. 1). З пові-

домлення стало зрозумілим, що провалилась поховальна катакомба на північному краю видовженого насипу (первісна довжина 56 м, віділіло 32 м, висота 0,3 м), тобто у так званому хвості, що відходив в західному напрямку від тіла великого кургану (№ 4). Сферичний насип цього великого кургану відділений від добудови, яку було досліджено, великим котлованом (завглибшки 4–5 м), що утворився внаслідок тривалого добування глини в цій частині Арабатської стрілки. Слід зазначити, що й насип добудови зазнав значного антропогенного впливу. Декілька десятиріч тому, для насаджень виногра-